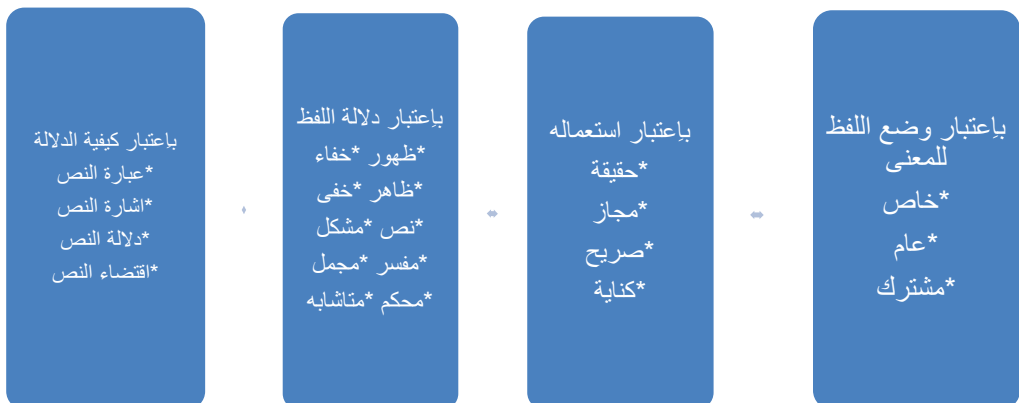
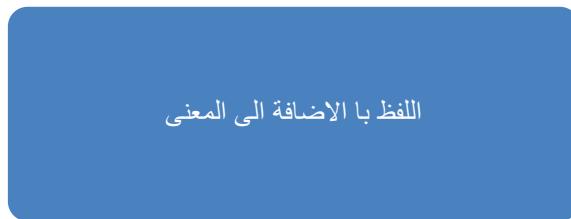

القسم الثالث

في طرق استنباط الأحكام من الأدلة الشرعية

باعتبار وضع اللفظ للمعنى

1.HAS

الخاص: هو اللفظ الموضوع وضعاً واحداً للدلالة على معنى واحد على سبيل الانفراد.

Has: Tek vaz' ile tek bir manayı ifade etmek üzere konmuş ve bir tek ferde veya sınırlı çoğunluğa delâlet eden lâfızdır.

آن الخاص يدل على معناه الذي وضع له دلالة قطعية

Hâss'ın, vaz'olunduğu manaya kat'î (kesin) bir şekilde delâlet ettiğini ve aksine delil olmadıkça, vaz'olunduğu bu manadan başkasına çekilemeyeceğini fakihler ihtilafsız kabul etmişlerdir.

فَكَفَّارَتُهُ إِطْعَامُ عَشْرَةِ مَسَاكِينَ مِنْ أَوْسَطِ مَا تُطْعَمُونَ أَهْلِيكُمْ أَوْ كِسْوَتُهُمْ أَوْ تَحْرِيرُ رَقَبَةٍ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ

Hâssın, başka bir manaya çeken bir delil bulunmadıkça vaz'olunduğu manaya delâleti kat'îdir. Delil bulunduğu ise vaz'olunduğu manadan başka bir manada yani bu delilin gerektirdiği manada anlaşılabilir.

"Hâss"ın Nevileri:

A) Mutlak ve mukayyed, B) Emir, C) Nehiy.

A-MUTLAK VE MUKAYYED

Mutlak:

هو اللفظ الذي يدل على فرد أو أفراد غير معينة ولم يقتصر به ما يدل على تقييده بصفة من الصفات Gayr-ı muayyen bir ferdi veya fertleri gösteren ve kendisinin herhangi bir sıfatla kayıtlı olduğuna dair delil bulunmayan lâfızdır.

Mukayyed:

هو اللفظ الذي يدل على فرد أو أفراد غير معينة واقتصر به ما يدل على تقييده بصفة من الصفات Gayr-ı muayyen bir fert veya fertleri göstermekle birlikte, kendisinin herhangi bir sıfatla kayıtlı olduğuna dair delil bulunan lâfızdır.

Mutlakın Hükmü:

Bir nasta mutlak olarak yer alan bir lâfız, başka bir nasta mukayyed olarak gelmemişse, mutlak haline göre amel edilir ve takyidine dair bir delil bulunmadıkça herhangi bir şekilde takyid edilmesi doğru olmaz. Misaller:

"ومن كان مريضاً أو على سفر فعدة من أيامٍ آخر" مطلقة عن التقييد بالتتابع
"امهات نساكنكم" مطلقة عن التقييد بالدخول
"والذين يتوفون منكم ويذرون أزواجاً يتربصن بأنفسهن أربعة أشهر وعشراً" مطلقة عن التقييد

Bir nassta mutlak olarak gelmekle beraber, takyidine dair delil bulunan mutlak lâfıza misal:

" من بعد وصية يوصي بها او دين " " مطلقة عن التقيد بمقدار معين. و لكن قام الدليل على تقييدها بالثالث " الثالث و الثالث كثير..."

Mukayyedin Hükümü:

Bir nasta mukayyed olarak yer alan bir lâfız, başka bir nasta mutlak olarak gelmemişse, mukayyed haline göre amel edilir ve kaydın kaldırıldığına dair bir delil bulunmadıkça bu kaydın kaldırılması doğru olmaz. Mevcut kaydın kaldırıldığına dair delil bulunmayan mukayyede örnek:

" فمن لم يجد فصيام شهرين متتابعين من قبل ان يتماسا " مقيدا بالتتابع
" الا ان يكون ميتة او دما مسفوحا " مقيدا بالمسفوح

Taşıdığı kaydın kaldırıldığına dair delil bulunan mukayyede ise,

" وربائبكم اللاتي في حجوركم من نسائكم اللاتي دخلتم بهن "
" فإن لم تكونوا دخلتم بهن فلا جناح عليكم "

İlk ayetten anlaşılan; Bir erkeğin evlendiği kadının önceki kocasından olan kızı iki kayıtlı (erkeğin evinde olması ve annesi ile cinsi münasebet) erkeğe haramdır. Fakat ayetin devamında gelen (eğer cinsi münasebet olmazsa o kızla evlenmekte günah yoktur.) ifadesiyle (erkeğin evinde olması) kaydı ilga edilmiştir.

"Mutlak"ın "Mukayyed"e Hamli:

Bir lafzın, bir nasta mutlak diğerinde mukayyed olarak yer alması iki şekilde olur.

İtlak ve takyid: 1- Ya hükmün sebebindedir, 2- Veya hükmün kendisindedir.

Sebepte İtlak ve Takyîd:

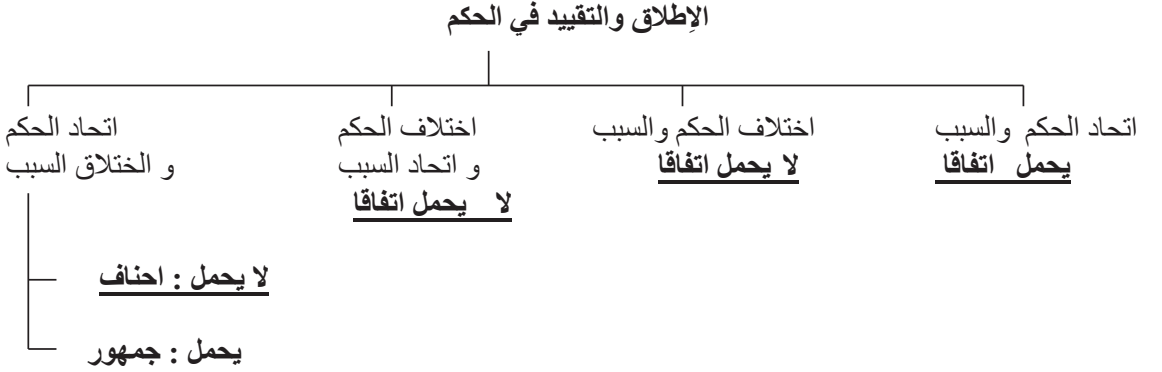

" ادو ... عن كل حر و عبد " و " ادو ... عن كل حر و عبد من المسلمين "

Her iki nasta hüküm aynıdır, yani **sadaka-i fıtırın vacip olduğudur.**

Sebebi ise mükellefin, nafakası ile yükümlü bulunduğu ve üzerinde tam bir velayet hakkına sahip olduğu kişidir. Fakat bu kişi birinci nasta kayıtlanmadan ikinci nassta ise “**müslimin**” kaydı ile gelmiştir. Görüldüğü üzere bu itlak ve takyid hükmün içinde değil de sebepte vaki olmuştur.

Hükümde İtlak ve Takyîd:

1- Hüküm ve Sebebin Bir Olması:

" حرمت عليكم الميتة والدم ... "

" الا ان يكون ميتة او دما مسفوحا "

Her iki nasta sebep aynıdır, yani **zarardır**.

Hüküm ise **"kan"ın içilmesi**dir. Fakat "kan" birinci nassta mutlak ikinci nassta ise **"mesfuhan"** kaydı ile gelmiştir.

2- Hükümlerin ve Sebeplerin Farklı Olması:

" والسارق والسارقة فاقطعوا ايديهما "

" فالغسلوا وجوهكم وايديكم الى المرافق "

Her iki nasta sebep farklıdır. İlk ayette **"hırsızlık"** ikincisinde ise **"iradetü's-salat"** tir.

Aynı şekilde Hüküm de farklıdır. İlk ayette **"vücübü'l kat'i"** ikincisinde ise **"vucubu'l gasl"** dir.

3- Hükümlerin Farklı, Sebebin Bir Olması:

" يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ "

" فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا فَامْسَحُوا بِوُجُوْهِكُمْ وَأَيْدِيكُمْ مِنْهُ "

Her iki nasta sebep aynıdır, yani **"iradetü's-salat"** tir.

Hüküm ise farklıdır. İlk ayette **"vucubu'l gasl"**, ikinci ayette ise **"vucubu'l mesh"** tir.

4- Hükümün Bir, Sebeplerin Farklı Olması:

" وَالَّذِينَ يُظَاهِرُونَ مِنْ نِسَائِهِمْ ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا قَالُوا فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَتَمَاسَا "

" و من قتل مؤمنا خطأ فتحرير رقبة مؤمنة "

Her iki nasta sebepler farklıdır. İlk ayette “zihar” ikinci ayette ise “katli hataen” dir. Hüküm ise aynıdır, yani “tahriru rakabe” dir.

B-EMİR

Emrin Manası:

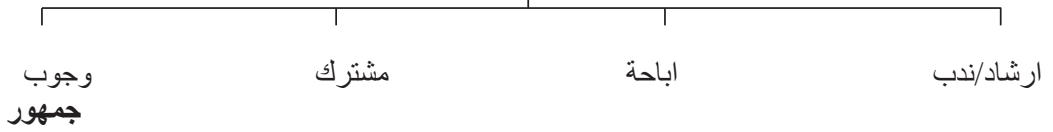
هو ما دل على طلب الفعل وتحصيله في المستقبل

"Emir" fiilin ileride yerine getirilmesi talebine delâlet eden (söz veya sözcük)tür. Bu talep;

- a) Bilinen emir sıygası ile.
- b) Başına emir "lâm"i gelmiş muzari sıygası ile.
- c) "İhbar" (haber verme) maksadıyla olmayıp talep maksadıyla kullanılan haber cümlesi ile yapılır.

دلالة الأمر مع قرينة: يحمل على ما تدل عليه تلك القرينة اتفاقا

دلالة الأمر بلا قرينة

"كلوا واشربوا " كان الأمر مفيدا للإباحة
" وَالَّذِينَ يَبْتِغُونَ الْكِتَابَ مِمَّا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ فَكَاتِبُوهُمْ إِنْ عَلِمْتُمْ فِيهِمْ خَيْرًا " كان الأمر مفيدا للندب
" يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا تَدَايَنْتُمْ بِدِينٍ إِلَى أَجَلٍ مُّسَمًّى فَكُتِبُوا " كان الأمر مفيدا للندب
" سم الله و كل يمينك و كل مما يليك " كان الأمر مفيدا للتأديب

İslâm Hukukçularının Borç İlişisinin Yazıya Geçirilmesi, Borç Veya Alım-Satım İçin Şahit Tutulması Konusundaki İhtilâfı:

" يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا تَدَايَنْتُمْ بِدِينٍ إِلَى أَجَلٍ مُّسَمًّى فَكُتِبُوا ...
وَاسْتَشْهِدُوا شَهِيدَيْنِ مِنْ رَجَالِكُمْ فَإِنْ لَمْ يَكُونَا رَجُلَيْنِ فَرَجُلٌ وَامْرَأَتَانِ مِمَّنْ تَرْضَوْنَ مِنَ الشُّهَدَاءِ
وَأَشْهِدُوا إِذَا تَبَايَعْتُمْ وَلَا يُضَارَّ كَاتِبٌ وَلَا شَهِيدٌ
وَإِنْ كُنْتُمْ عَلَى سَفَرٍ وَلَمْ تَجِدُوا كَاتِبًا فَرِهَانٌ مَقْبُوضَةٌ فَإِنْ أَمِنَ بَعْضُكُم بَعْضًا فَلْيُؤَدِّ الَّذِي أُؤْتِمِنَ أَمَانَتَهُ
وَلْيَتَّقِ اللَّهَ رَبَّهُ "

Ayetler dört tane emir içine almaktadır;

- 1- Borcun yazılması emri,
- 2- Borç için şahit tutma emri
- 3- Satım için şahit tutma emri,
- 4- Yolculuk halinde rehin alma emri

Fakihler; rehin alma emrinin vücup değil nedb ve irşad için olduğu hususunda ittifak etmişlerdir. Çünkü bu emrin vücup manasında anlaşılmasını engelleyen ve nedb ve irşad

anlamı taşıdığını gösteren karine bulunmaktadır. Bu karine;

" فَإِنْ أَمِنَ بَعْضُكُم بَعْضًا فَلْيُؤَدِّ الَّذِي أُؤْتِمِنَ أَمَانَتَهُ وَلْيَتَّقِ اللَّهَ رَبَّهُ "

O yüzden, bütün İslâm hukukçularına göre, yolculuk halinde borca karşılık rehin alınması emri nedb ve irşad yönünde bir talep olarak kabul edilmiştir ve mükellef bu emri terketmekten ötürü günahkâr olmaz.

Ancak Fakihler, borcun yazılması, borç için şahit tutulması ve satım için şahit tutulmasına dair emirlerin mücebi hususunda ise ihtilâf etmişlerdir. Cumhura göre, bu emirlerden her biri nedb ve irşad içindir, vücup için değildir. Çünkü vücup anlamının çıkarılmasını engelleyen karine bulunmaktadır. " فَإِنْ أَمِنَ بَعْضُكُم بَعْضًا "

Zahiriler ise şöyle der: Borcun yazılması, borç ve satım için şahit tutulması emirleri, nedb ve irşada değil vücupa delâlet etmektedir. Çünkü karinelere mücerret emrin muktezâsı vücupdur. Bu emirleri vücup anlamından çıkarıp başka bir anlama meselâ nedb ve irşad anlamına getiren karine ise bulunmamaktadır.

Yasak ve Haram Kılmadan Sonra Gelen Emir:

الأمر الوارد بعد الحظر والتحريم

يرجع الى الحكم الذي كان قبله
كمال ابن همام

وجوب
عامة الحنفية و بعض الشافعية

اباحة
الشافعية

" واذا حلتهم فاصطادوا " بعد قوله سبحانه " غير محلي الصيد وانتم حرم " للإباحة
" فاذا انسلخ الأشهر الحرم فاقتلوا المشركين حيث وجدتموهم " للوجوب
" فاذا انسلخ الأشهر الحرم فاقتلوا المشركين حيث وجدتموهم " يرجع الى الحكم الذي كان قبله

Emrin, Me'mûrun Bihin Tekrarına Delâleti:

الأمر دلالاته على تكرار الأمور به

Emir ancak bir karine olduğu zaman tekrara dalalet eder. Nitekim şu kaide bunu açıklamaktadır; الشئ يتكرر بتكرار علته و سببه

Örneğin; namaz kılmayı istemek abdest için bir sebeptir, namaz kılmayı istemek tekrarlandıkça abdest alma emri de tekrarlanacaktır. Aynı şekilde zinaya uygulanan cezanın sebebi zinadır, o tekrar edildikçe ceza da tekrar edilecektir.

Emrin "Fevr"e ve "Terâhî"ye Delâleti:

الأمر دلالاته على الفور والتراخي

Emrin kendisi, me'mûrun bihin fevren mi yoksa terâhiyen mi yerine getirileceği hususuna delâlet etmez. Bu husus emri çevreleyen şartlardan anlaşılabilir.

Me'mûrun bihin ramazan orucunda olduğu gibi (kendi cinsinden) başka fiili kapsamayacak bir vakit ile kayıtlı olması halinde, emir fevr ifade eder. Belirlenen vaktin girmesiyle me'mûrun bihin de hemen edâ

edilmesi gerekir.

Fakat me'mûrun bih, beş vakit namazda olduğu gibi kendisiyle birlikte (kendi cinsinden) başka fiillerin ifasına da imkân verecek bir vakit ile kayıtlı ise, emir fevre delalet etmez.

C-NEHİY

Nehyin Manası:

هو ما دل على طلب الامتناع عن الفعل وتركه

"Nehiy" fiilden el çekme ve fiili terketme talebine delâlet eden (söz veya sözcük)tür.

Bu talep;

a) Bilinen nehiy sıygası ile.

b) Fiilden "(imtina etme) el çekme talebini gösteren emir sıygası ile

c) Nehiy masterından türetilmiş fiil ile.

d)Tahrim masterından türetilmiş fiil ile veya helâlliğin nefyedilmesi ile.

Nehyin Delâleti:

دلالة النهي مع قرينة: يحمل على ما تدل عليه تلك القرينة اتفاقا

دلالة النهي بلا قرينة

تحريم
جمهور

مشترك

كراهة

Nehyin "Tekrar"ve "Fevr"e Delâleti:

الأمر دلالاته على الفور والتراخي

Nehyin, nehyedilen fiilden fevren (hemen) ve sürekli olarak el çekme talebine delâlet ettiğini usûlcüler ihtilafsız kabul etmişlerdir

Nehyin İbâdetlere ve Muamelâta Etkisi:

İslâm'da meşru kılınmış namaz, oruç, alım-satım, kira, evlenme akideleri ve benzeri ibadetler ve muameleler hakkında Şâri'in nehiyi özel bazı durumlarda söz konusu olabilir. Bu konudaki nehiyler tümevarım metodu ile incelenirse, bunların üç nevi halinde ele alınabileceği görülür:

Birinci nevi: Amelden o amelin mahiyeti ve özü(ndeki sakatlık) sebebiyle nehiy. Bu, amelin rûknünün veya mahallinin (konusunun) bulunmamasına binaen konmuş nehiydir. Ölü etinin, ana karnındaki ceninin, daha ortada olmayan muayyen bir ekinin satışına dair nehiy böyledir. Bütün bu olaylardaki nehiy satım konusunun (şer'an) mevcut olmamasından ötürüdür.

- Nehiy amelin mahiyeti ve (özündeki sakatlık) sebebiyle ise, -bilginlerin İttifakıyla- bu, nehyedilen amelin butlanını gerektirir. O yüzden, ölü etinin, ana karnındaki ceninin ve henüz ortada olmayan muayyen ekinin satışı batıldır. Kendisine hiçbir sonuç bağlanmaz. Zira akdin

konusu (şer'an veya fiilen) mevcut değildir. Akit ise, ancak bir konu üzerine kurulabilir.

İkinci nevi: Amelden, o ameli çevreleyen fakat onun icaplarından olmayan bir durum sebebiyle nehiy. Çalınmış elbise ile namaz kılma ve cuma namazı esnasında alış-veriş yapma hakkındaki nehiy gibi.

- Nehiy, amelin icaplarından olmayan fakat onu çevreleyen bir durumdan ötürü ise, amelin butlanını da fesadını da gerektirmez. Fakat hakkında nehiy olduğu için yapılması mekruhtur. Bu fakihlerin çoğunluğunun görüşüdür.

Zahiriler ise, şöyle derler: Bu durumda nehiy, mahiyet ve öz (deki sakatlık) halinde olduğu gibi nehyedilen fiilin butlanını gerektirir. Bu görüş İ. Ahmed b. Hanbelden de nakledilmiştir. Bir rivayete göre İ. Mâlik b. Enes aynı görüştedir.

Üçüncü nevi: Amelden, o amelin İcaplarından olan bir vasıf (taki sakatlık) sebebiyle nehiy. Bayram gününde oruç tutma ve ribâ yahut bir fasit şart ihtiva eden satım sözleşmesi hakkındaki nehiy bu neviye örnek gösterilebilir.

- Hanefiler ile çoğunluğu teşkil eden Şâfiîler ve diğer bilginler arasında bu nevi ihtilafıdır. Hanefiler derler ki: Bu nehiy, sadece vasfın fesadını gerektirir. Amelin kendisine gelince, o meşru halde kalır. Şâfiîler ve diğerleri (cumhur) ise şöyle derler: Bu nehiy, hem aslın hem vasfın fesadını gerektirir. Onlar bu nevi fiile aynı anlamda olmak üzere "fasit" veya "bâtıl" adını verirler ve o fiile kendisi ile hedeflenen hiçbir sonucu bağlamazlar. işte bu ihtilften dolayıdır ki, bayram gününde tutulan oruç, ribâ veya fasit şart ihtiva eden satım sözleşmesi ve benzeri ameller Hanefilere göre "fasit", cumhura göre ise "bâtıl" hükmündedir.

2- ÂMM

هو اللفظ الموضوع وضعا واحدا لمعنى واحد و يشمل جميع افراد التي يتحقق فيها ذلك المعنى من غير حصر

Âmm; Tek vaz' ile tek bir mana ifade etmek üzere konmuş bulunan ve muayyen bir miktarla sınırlı olmaksızın bu mananın kendisinde gerçekleştiği bütün fertlere şâmil olan lâfızdır.

"والسارق والسارقة فالقطعوا ايديهما "

Umûm Lâfızları:

- 1- (كل و جميع) kelimeleri muzaf olduklarında muzafun ileyhın umumuna delalet ederler.
- 2- İstiğrak ve şümul (kapsamlılık) ifade eden harf-i tarifi ile muarref (belirli) hale getirilmiş çoğul lâfız. (المحسنين)
Muzâf görevi yapan cemi lâfız da lâm ile muarref cemi lâfız gibidir. (اولادكم)
- 3- Lâm-ı tarif, veya izafet ile belirli hale getirilmiş tekil lâfız. (الإنسان) (ميتته)
- 4- İsm-i mevsuller, (الذي , من , ما)
- 5- Şart isimleri , (فمن شهد ...)
- 6- İstifham isimleri , (من , متى)
- 7- Nefiy veya nehiyden sonra gelen nekre lâfız , (ولا تصل على احد...)

Âmmın Tahsisi:

Âmmın tahsisi konusundaki görüş ayrılığına geçmeden önce, âmm ile ilgili olarak bilginlerin büyük çoğunluğunun ittifak ettiği şu noktaları hatırlatmak faydalı olur:

a) Vaz' itibariyle âmm lâfız, kendi manası kapsamında kabul edilebilecek bütün fertleri ifade etmek üzere konmuştur.

- b) İsti'mâl (kullanım) itibariyle ise, âmm lâfzın kapsamı farklılık gösterir.
- ba) Bazen âmm, kendi manası kapsamında kabul edilebilecek bütün fertleri ifade etmek üzere kullanılır.
- bb) Bazen ise, âmm lâfız bütün fertleri değil bir kısım fertleri kastedilmek üzere kullanılır. Bu durum, kendisine delâlet eden bir delilden anlaşılır.

Cumhura Göre Tahsîs:

التخصيص عندهم : صرف العام عن عمومه وقصره على بعض ما يتناوله من الأفراد لدليل على ذلك. و يسمى هذا الدليل بالمخصص

Cumhura göre tahsîs, bir delile binaen âamı umûm anlamından çıkarıp, kapsamında bulunan bir kısım fertlere hasretmektir. Bunu sağlayan delile "muhassıs" adı verilir.

Cumhura Göre "Muhassıs"ın Kısımları:

Cumhura göre muhassıs, başlıca iki kısma ayrılır:

- 1- Müstakil muhassıs
- 2- Gayr-ı müstakil muhassıs

1- Müstakil Muhassıs:

Müstakil muhassıs, âmmı ihtiva eden nassın bir cüz'ü olmayan tahsis delili demektir. Bu, üç nevidir:

- 1- Akıl.

" فمن شهد منكم الشهر فليصمه "

Bu ayette emrin muhataplarından ehliyeti bulunmayan çocuk ve delilerin ayrı tutulacağını akıl belirler.

- 2- Örf ve âdet.

- 3- Nass. Mevsul de munfasıl da olabilir;

Mevsul olana misal;

" احبل الله البيع و حرم الربا "

Bu ayette bey' lafzı amm gelmiştir ve riba da onun içine girer. Mevsul muttasıl bir nassla bu ayet tahsis edilmiştir.

Munfasıl olana misal;

" و المطلقات يترصدن بانفسهن ثلاثة قروء "

" يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نَكَحْتُمُ الْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ طَلَقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَمْسُوهُنَّ فَمَا لَكُمْ عَلَيْهِنَّ مِنْ عِدَّةٍ تَعْتَدُونَهَا "

İlk ayette "mutallakat" kelimesi amm olarak gelmiş ve cinsel ilişkiden önce veya sonra şeklinde bir ibare yer almamıştır. Fakat munfasıl olarak gelen ikinci ayetle cinsel ilişkiden önce boşanan kadın bu hükümden çıkarılmıştır.

- 2- **Gayr-i Müstakil Muhassıs:** Ammı ihtiva eden nassın bir cüz'ünü oluşturan tahsis delili demektir. Bu kısma giren muhassısların en çok karşılaşılan neveleri şu üçüdür:

- 1- İstisna

" من كفر بالله من بعد إيمانه إلا من أكره و قلبه مطمئن بالإيمان "

- 2- Şart.

" و لكم نصف ما ترك إن لم يكن لهن ولد "

- 3- Sıfat.

" في الغنم السائمة زكاة "

Hanefilere Göre Tahsis, Kasr ve Nesh:

Tahsis ve Kısımları: Bir delil olmasıyla beraber amm lafzı umumundan çıkarıp bazı fertlerine hasretmektir. Üç Kısımdır;

- 1- Akıl
- 2- Örf ve Adet
- 3- Müstakil ve Mevsul Nass

Kasr: Delil şart, istisna ve sıfat gibi gayri müstakil bir delil ise buna tahsis değil kasr denilir.

Nesh: Delil Müstakil olmakla beraber Mevsul olmazsa buna nesh denir.

Âmmın Delâleti:

Âmm iki nevidir:

- 1- **Tahsise uğramış** âmm; **ittifaken** dalaleti **zannidir**.
- 2- Tahsise uğramayıp, umûmu üzere kalmış âmm;
 - a- Fakihler, ittifak etmişlerdir ki, bu, kendisinde âmmın manasının gerçekleştiği **bütün fertlere delâlet eder** ve âmm hakkındaki hüküm bütün bu fertler hakkında sabit olur.
 - b- Tahsis edilen ammin delaletinin **kat'î mi yoksa zannî mi** olduğunda **ihtilaf** vardır.
- **Cumhura** göre, böyle âmmın her bir ferdine delâleti hâssın delâleti gibi kat'î olmayıp **zannîdir**.
- **Hanefilere** göre, bu şekildeki âmmın her bir ferdine delâleti, hâssın delâletinde olduğu gibi **kat'îdir**.

Âmmın Delâleti Konusundaki İhtilâfın Etkisi:

Birincisi: Zannî bir delil olan **Haber-i Vahid** veya **kıyasın**, **ayetleri veya mütevatir sünneti tahsis** edip edemeyeceği;

- **Cumhura** göre; Ammin delaleti **zannî** olduğu için, **zannî** bir delille **tahsis edilebilir**.
- **Hanefilere** göre; Ammin delaleti **kat'î** olduğu için, **zannî** bir delille **tahsis edilemez**. Bundan dolayı **Allah'ın ismini bilerek anmayan Müslümanın kestiği hayvanın** yenilip yenilmeyeceği hususunda; tahsisin geldiği hadis haberi vahid olduğu için Hanefiler yenilmez derken, **Cumhur yenilir** demişlerdir.

İkincisi: **Âmm ve hâssın biri**, bir hususta **hükümün sübûtuna**, diğeri aynı hususta **hükümün ortadan kalktığına** delâlet ettiği zaman, bu durumun **tearuz** sayılıp sayılamayacağı;

- **Cumhura** göre, **âmm** delâleti **zannî**, **hâssın** delâleti **kat'î** olduğu için, zannî ile kat'î arasında **tearuz** olamaz.
- **Hanefilere** göre kat'îlik **eşit olduğu için**, hâssın delâlet ettiği çerçeve ölçüsünde bu ikisi arasında **tearuz** olabilir. Burada aralarındaki **zaman farkı** olup olmadığını bilmek gerekir. Eğer Has lafız amm lafızdan sonra hiçbir **süre geçmeden gelmişse bu tahsistir**. Fakat **hâssın**, zaman itibarıyla **âmm**dan sonra geldiği tesbit edilirse, sübût bakımından eşit olmaları halinde bu **nesh**tir.

"وَالَّذِينَ يَزْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَأْتُوا بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ فَاجْلِدُوهُمْ ثَمَانِينَ جَلْدَةً وَلَا تَقْبَلُوا لَهُمْ شَهَادَةً أَبَدًا "

"وَالَّذِينَ يَزْمُونَ أَرْوَاجَهُمْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ شُهَدَاءُ إِلَّا أَنْفُسُهُمْ فَشَهَادَةُ أَحَدِهِمْ أَرْبَعُ شَهَادَاتٍ بِاللَّهِ إِنَّهُ لَمِنَ الصَّادِقِينَ "

Burada ikinci ayet birinci ayeti **nesh**etmiştir.

Hassın ammdan sonra gelip gelmediği veya **bitişik olup olmamaları bilinmiyorsa** eğer biri diğerine tercih edilebiliyorsa, **tercih edilenle amel edilir**. Fakat **tercih imkanı yoksa ikisiyle de amel edilmez**.

Ziraat ürünlerinin zekatıyla alakalı iki hadis buna örnektir;

" ما سقته السماء ففيه العشر وما سقي بغرب او دالية ففيه نصف العشر "

" ليس فيما دون خمسة اوسق صدقة "

- İmam Şafi, bu konuda kendi metodunu uygulayarak, hâssı amma takdim etmiş ve hâssin gereğine uygun olarak amel etmiştir ve Beş veskten az olan mahsulden zekât gerekmez demiştir.
- Ebû Hanîfe de beş veskten az olan mahsul konusunda âmm ve hâss tearuz etmiştir. Bu hadislerin vürûd tarihi yani hangisinin sonra geldiği de bilinmemektedir. O halde üstün olana göre amel edilir. Burada, âmm olan tercihe şayanıdır.

Özel Bir Sebebe Binaen Vârid Olan Âmm:

Amm lafız, bir soru sorulması veya bir olayın vukû'u gibi özel bir sebebe binaen gelir. İşte âmmın böyle özel bir sebepten ötürü gelmesi, Onu umûmundan çıkarıp bu sebeple tahsis edip etmeyeceği konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bu görüşler içinde isabetli olanı; العبرة بعموم اللفظ لا بخصوص السبب kaidesidir.

3- MÜŞTEREK

هو اللفظ الذي له اكثر من معنى وقد وضع لكل منها بوضع خاص كلفظ "العين"

Müşterek: Her biri ayrı vaz' ile olmak üzere birden fazla manaya sahip olan lâfızdır. Meselâ "ayn" lâfzı böyledir. Casus, su pınarı, göz ve altın.

Müşterekin Ortaya Çıkış Sebepleri:

- 1- Arap kabileleri arasındaki farklılıklar. Bir kabile bir lâfzı bir manada kullanırken başka bir kabile aynı lâfzı başka bir manada kullanır ve bazen bu iki mana arasında herhangi bir alâka bulunmaz.
- 2- Bir lâfız iki mana arasında ortak bir mana için konmuş olur. Böylece, aralarındaki ortak manadan ötürü kelime iki manadan her biri için elverişli hale gelir. Zamanla insanlar bu ortak manayı unuturlar ve kelimeyi "lâfzı müşterek" gibi kabul ederler.
- 3- Bir lâfız, önce bir mana için konmuş olur. Sonra aynı lâfız, bir çeşit "alâka"ya binaen mecaz yoluyla başka bir manada kullanılır. Daha sonra bu lâfzın o mecazî manada kullanımı öylesine yaygınlaşır ki, bu manada örfî "hakikat" haline gelir. Böylece, söz konusu lâfız sonraki nesillere her iki manada, hakikat şeklinde intikal eder.

Müşterekin Hükümü:

Lâfızda aslolan müşterek olmamasıdır. Şayet lâfzın hem müşterek olduğu hem müşterek olmadığı ihtimali varsa, müşterek olmama ihtimali tercih edilir. Müştereklik vasfı gerçekleştiği takdirde ise, herhangi bir mananın tercihini gerektiren karine ve emareler bulunursa tercih edilir.

Müşterekin manalarından biri tercih edilemezse; Hanefîlerin çoğunluğuna göre, ister nefiden sonra ister isbattan sonra gelen müşterek lâfız ile onun manalarından her birinin kastedilmiş olması kabul edilemez. Şâfiîler ise bir nasta yer alan müşterek lâfız ile onun bütün manalarının kastedilmiş olması mümkündür demişlerdir. Bazı fakihler (bazı Hanefîler) sadece nefiden sonra gelen müşterek lafzın bütün manalarının kastedilmesinin mümkün olduğunu söylemişlerdir.